

Nom Assignatura Filosofia del Dret (21012)

Titulació/estudi: Grau en Dret

Curs: 4art

Trimestre: 2n

Nombre de crèdits ECTS: 4 crèdits

Hores dedicació estudiant: 100 hores

Llengua o llengües de la docència: Grup 1: català; grups 2, 3 i 4: castellà.

Professorat: Grup 1: Josep Maria Vilajosana. Grups 2 i 3: Lorena Ramírez. Grup 4: Hugo Seleme.

1. Presentació de l'assignatura

Una de les raons que justifica l'estudi de la filosofia és que ens ensenya a reflexionar de manera ordenada i amb més claredat sobre un conjunt ampli de problemes. Pensar filosòficament resulta útil en moltes situacions, perquè l'intent de discórrer amb claredat i analitzar críticament els arguments a favor i en contra d'una determinada posició es pot aplicar a qualsevol esfera de la vida. Però és especialment significatiu en l'àmbit jurídic, ja que la pròpia activitat dels operadors jurídics, siguin advocats, dogmàtics o jutges, consisteix en bona mesura en donar raons.

Així, doncs, l'enfocament de la filosofia que aquí s'ha triat parteix de l'anàlisi de problemes filosòfics més que no pas de l'examen de doctrines. Ara: quins són els problemes de la filosofia del dret? Tot seguint una tradició que recula fins a John Austin, aquests problemes poden ser dividits entre problemes «analítics» i problemes «normatius». Els primers apareixen a l'hora d'analitzar els conceptes bàsics; els segons es refereixen a la crítica racional i la valoració de les pràctiques jurídiques.

L'assignatura s'estructura en dues parts, corresponents a aquests dos tipus de problemes. La primera està dedicada a l'anàlisi de tres problemes relatius a la identificació del dret, mentre que la segona n'examina tres més que tenen a veure amb la justificació del dret.

Qui vulgui oferir criteris per tal d'identificar el dret d'una determinada societat caldrà que es plantegi quin són els trets distintius de les societats que posseeixen sistemes jurídics. Aquesta pregunta només pot rebre una resposta adient si hom identifica aquells trets propis del dret i que el distingeixen d'altres formes de control social, com ara és la moral social. Una de les respostes pertinents a aquesta pregunta és la que sosté la tesis social, segons la qual l'existència d'un sistema jurídic depèn de l'existència de determinats tipus de fets socials. A l'anàlisi d'aquesta tesi es dedicarà el **Tema 1**. Però, quan es vol aprofundir en la identificació del dret, cal abordar dos problemes més. D'una banda, cal establir si és possible caracteritzar el dret només mitjançant fets socials o cal esmentar també propietats morals. Aquest és el problema tractat en el **Tema 2**. D'altra banda, cal prendre en consideració que la pràctica jurídica inclou de manera destacada accions i actituds dels jutges. Sembla que el dret també es posa de manifest a través de llurs decisions. Tanmateix, quan desenvolupen

l'activitat d'aplicació del dret, estan els jutges aplicant el dret prèviament identificat o són ells mateixos qui el creen de bell nou? Aquesta és la qüestió que s'examina en el **Tema 3**.

Sovint els juristes no només realitzen una funció de descripció i sistematització dels textos legals, sinó que es veuen obligats a subministrar solucions quan aquests textos no les donen, bé sigui per vaguetat o ambigüitat, bé sigui per la presència de llacunes o antinòmies, col·lisió entre principis, etc. L'objectiu en aquests casos és ajustar llurs solucions a requisits de racionalitat. En d'altres casos, directament proposen canvis de *lege ferenda* o de *sententia ferenda* per tal d'adequar el dret a determinats requisits de justícia. Sol passar, però, que realitzen aquesta tasca sense distingir-la acuradament de l'anterior, barrejant així descripció i valoració, tot presentant llurs conclusions com si fossin una activitat merament descriptiva del que diu l'ordenament jurídic. Per aquesta raó, és fonamental que la filosofia del dret ofereixi als juristes una reconstrucció de les diverses concepcions que poden *justificar* o *censurar* el dret existent. Dins dels problemes de justificació que podrien ser examinats, aquí se n'analitzaran tres. Es tracta de comprovar les possibilitats de justificació de l'obediència del dret (**Tema 4**), de la pena (**Tema 5**) i de la imposició jurídica de la moral (**Tema 6**).

2. Competències a assolir

Competències generals o transversals

1. Capacitat per a analitzar un problema complex i donar-hi una resposta argumentada amb un cert grau de sofisticació.
2. Capacitat per a comunicar-se i expressar-se adequadament tant de forma oral com escrita.
3. Capacitat per a argumentar de forma coherent, plausible i amb esperit crític.
4. Capacitat per a dur a terme una reflexió ètica sobre la pràctica jurídica.
5. Capacitat per a ser creatiu i per fer possible l'associació de diferents coneixements.

Competències específiques

1. Capacitat per a destriar els problemes que afecten a la identificació i a la justificació del dret.
2. Saber valorar la importància del dret com a sistema regulador de les relacions socials.
3. Saber reconèixer i expressar els coneixements bàsics per a l'argumentació jurídica.
4. Capacitat per a identificar l'estructura dels sistemes jurídics i la seva possible relació amb la moral.

3. Continguts

Introducció

1. L'activitat filosòfica.
2. Els problemes de la filosofia del dret: identificació i justificació.
3. L'anàlisi conceptual.

PRIMERA PART: Problemes d'identificació del dret

Tema1: Quant existeix el dret en una determinada societat?

1. La tesi social.
 - 1.1. Un model simple: sobirà i hàbits d'obediència
 - 1.2. Un model més sofisticat: els fets convencionals.

Tema 2: Hi ha relació entre el dret i la moral?

1. Versions de la tesi de la connexió necessària.
 - 1.1. Una norma immoral no pot ser jurídica.
 - 1.2. El dret positiu té valor moral.
 - 1.3. El dret com a integritat
2. Versions de la tesi de la separabilitat.
 - 2.1. El dret no pot dependre de la moral.
 - 2.2. El dret no necessita dependre de la moral .
 - 2.3. El dret no ha de dependre de la moral.

Tema 3: Està el dret determinat?

1. Introducció.
2. Problemes d'indeterminació.
 - 2.1. Problemes derivats del llenguatge.
 - 2.2. Teories de la interpretació jurídica.
 - 2.3. Vaguetat i moral: els conceptes essencialment controvertits.
3. Problemes de subdeterminació: les llacunes.
4. Problemes de sobredeterminació: els conflictes normatius.
5. El funcionament dels principis.
 - 5.1. Els principis com a pautes no concloents.
 - 5.2. Els principis com a regles ideals.
 - 5.3. La col·lisió entre principis.

SEGONA PART: Problemes de justificació del dret

Tema 4: Està justificada l'obediència al dret?

1. El valor del consentiment.
2. Cal jugar net.
3. L'anarquisme.
4. El consentiment no importa: diferents versions.
 - 4.1. Sempre que les conseqüències siguin bones.

- 4.2. Quan l'autoritat presta un servei.
- 4.3. Deure institucional.
- 4.4. Deure natural.
- 5. La desobediència civil

Tema 5: Està justificada la imposició de penes?

- 1. Retribuir
 - 1.1. Alguns principis implicats.
 - 1.2. ¿Està justificat?
- 2. Dissuadir.
 - 2.1. Els factors de la dissuasió.
 - 2.2. L'aversion al risc.
 - 2.3. Tractar instrumentalment al delinqüent.
 - 2.4. La paradoxa de la dissuasió perfecta.
- 3. Incapacitar.
- 4. Rehabilitar.
 - 4.1. L'èmfasi en el delinqüent.
 - 4.2. Violador compulsiu i castració química.
- 5. El desafiament del determinisme.
 - 5.1. Raons que avalen la veritat del determinisme.
 - 5.2. La pena menys merescuda és la que més dissuadeix?
 - 5.3. Com fer front al desafiament?
- 6. És possible compatibilitzar el retribucionisme amb l'utilitarisme?
 - 6.1. Mereixement limitat per la utilitat.
 - 6.2. Utilitat limitada pel mereixement.
 - 6.3. El principi de retribució en la distribució.
 - 6.4. La justificació de la pena pel propi interès.

Tema 6: Està justificat imposar jurídicament la moral?

- 1. La imposició de la moral positiva i el problema de la moralització del dret.
- 2. La imposició de la moral crítica i el problema del perfeccionisme.
 - 2.1. El pla de vida ideal.
 - 2.2. Pot ser neutral l'Estat?
- 3. La concepció liberal de la societat.
 - 3.1. El principi d'autonomia de la persona.
 - 3.2. El principi d'inviolabilitat de la persona.
 - 3.3. El principi de dignitat de la persona.
- 4. Les mesures paternalistes.
 - 4.1. Diferències amb les mesures perfeccionistes.
 - 4.2. Possibles raons contra el paternalisme.
 - 4.3. Condicions del paternalisme justificat.

4. Avaluació

4.1. Sistema d'avaluació.

Sistema d'avaluació general					
Activitat d'avaluació	Criteris d'avaluació	% nota final	Recuperable o no, com i en quin moment	% recuperació (sobre nota final)	Competències avaluades
Prova escrita (test i tema) sobre la teoria impartida a l'assignatura	De 0 a 10 Per a aprovar l'assignatura és necessari obtenir una nota mitjana mínima de 5 dins d'aquesta prova	70%	Recuperable. Realització d'una nova prova escrita. Maig de 2013	70%	G3, G5, G6, G11, E4, E5.
Preparació i presentació oral a classe dels casos associats als seminaris.	De 0 a 10 punts Per a aprovar l'assignatura és necessari obtenir una nota mitjana mínima de 5 dins d'aquest apartat.	30%	Recuperable. Realització d'un cas pràctic el mateix dia de la prova escrita Maig de 2013	30%	G3, G5, G11, E1, E4.
Sistema d'avaluació per als estudiants que participen en programes de mobilitat					
Activitat d'avaluació	Criteris d'avaluació	% nota final	Data de realització	Competències avaluades	
Prova escrita sobre la teoria impartida a l'assignatura	De 0 a 10	100%	15-26 de juliol de 2013	G3, G5, G6, G11, E4, E5.	

Criteris específics d'avaluació (examen final i nota final)

Com queda clar en el sistema d'avaluació, cal aprovar tant l'examen final com l'avaluació continuada per tal de superar l'assignatura. A continuació, s'afegeixen els criteris específics l'aplicació dels quals porten a la nota final.

EXAMEN FINAL

L'examen constarà de dues proves escrites, ambdues relatives al llibre recomanat com a bibliografia bàsica:

1. Un test de 30 preguntes, amb 4 opcions cadascuna. Es valorarà els coneixements i continguts bàsics sobre la matèria.
2. Un tema a desenvolupar, entre els dos proposats. Es valorarà la maduresa de l'alumne en relació als problemes plantejats en aquesta assignatura. És molt important aquí la capacitat d'argumentar i d'exposar amb correcció.

Criteris de correcció

1. El test es puntuarà sobre 10 i de la forma següent: cada pregunta mal contestada o no contestada suposa la disminució de 0,5 punts. Així, qui no respon o respon malament una pregunta té un 9,5; qui n'erra dues, té un 9, i així successivament. És **condició necessària** (però no suficient) per aprovar l'examen treure un mínim en aquest apartat. El mínim és un 4 (que es correspon a 12 errades). Per tant, queda suspès l'examen que té més de 12 errades (preguntes mal contestades o no contestades).
2. El tema es puntua sobre 10.

Nota de l'examen

Un cop acomplert el mínim necessari del test, la qualificació obtinguda fa mitjana amb la del tema (és a dir, cada part val el 50%). S'obté així la *nota de l'examen*.

NOTA FINAL

La nota final sortirà de la combinació entre la nota de l'examen i la qualificació obtinguda al llarg del curs per la participació activa en els seminaris, en la proporció de 70/30, tal com queda dit.

4.2. Condicions per concórrer a la recuperació.

Només podran concórrer al procés de recuperació els estudiants que, havent participat a almenys el 50% de les activitats d'avaluació continuada i havent-se presentat a l'examen final de l'assignatura, hagin obtingut la qualificació final de suspens en l'avaluació trimestral. Els estudiants només podran recuperar aquella o aquelles parts a les quals hagin obtingut una qualificació inferior a 5.

5. Bibliografia i recursos didàctics

5.1. Bibliografia bàsica

VILAJOSANA, J.M., 2007: *Identificación y justificación del derecho*. Madrid/Barcelona/Buenos Aires: Editorial Marcial Pons.

5.2. Bibliografia complementària

Tema 1

AUSTIN, J., 1832: *El objeto de la jurisprudencia*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2002.

HART, H.L.A., 1961: *El concepto de derecho*. Buenos Aires: Abeledo-Perrot, 1963.

KELSEN, H., 1960: *Teoría pura del derecho*. México: UNAM, 1979.

Tema 2

DWORKIN, R., 1977: *Los derechos en serio*. Barcelona: Ariel, 1984.

FINNIS, J., 1980: *Ley natural y derechos naturales*. Buenos Aires: Abeledo-Perrot, 2000.

FULLER, L., 1964: *La moral del Derecho*. México: Trillas, 1967.

HART, H.L.A., 1994: 'Postscript' to *The Concept of Law*, 2 ed. (P. Bulloch and J. Raz, eds.). Oxford: Oxford University Press.

Tema 3

ALEXY, R., 1986: *Teoría de los derechos fundamentales*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales, 1993.

GUASTINI, R., 2000: *Estudios sobre la interpretación jurídica*. México: Porrúa.

MENDONCA, D., 2000: *Las claves del derecho*. Barcelona: Gedisa.

MORESO, J.J., 1997: *La indeterminación del derecho y la interpretación de la Constitución*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales.

Tema 4

KING, M.L., 1963: "Carta desde la cárcel de Birmingham", localitzable en xarxa.

LOCKE, J., 1689: *Segundo Tratado sobre el Gobierno Civil*. Madrid: Alianza Editorial, 1996.

RAZ, J., 1979: *La autoridad del derecho*. México: UNAM, 1982.

VILAJOSANA, J.M., 2008: *L'obediència de les lleis*. Barcelona: Editorial UOC.

Tema 5

BECCARIA, C., 1764: *De los delitos y de las penas*. Barcelona, 1983.

HART, H.L.A., 1968: *Punishment and responsibility. Essays in the Philosophy of Law*. Oxford: Oxford Clarendon Press.

STRAWSON, P.F., 1962: "Libertad y resentimiento", in *Libertad y resentimiento y otros ensayos*. Barcelona: Paidós, 1995: 37-68.

Tema 6

DEVLIN, P., 1965: *The Enforcement of Morals*. London: Oxford University Press.

GARZÓN VALDÉS, E., 1987: "¿Es éticamente justificable el paternalismo jurídico?", in *Derecho, Ética y Política*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales, 1993: 361-378.

MILL, J.S., 1859: *Sobre la libertad*, Madrid, 1970: Alianza Editorial.

NINO, C.S., 1989: *Ética y derechos humanos. Un ensayo de fundamentación*. Barcelona: Ariel.

5.3. Recursos didàctics

<http://www.upf.edu/filosofiadeldret/> (grup de filosofia del dret UPF)

<http://filosofiayderecho.es/> (col·lecció de Filosofia del dret de Marcial Pons)

<http://bib.cervantesvirtual.com/portal/DOXA/enlaces.shtml> (enllaços del portal DOXA)

<http://leiterreports.typepad.com/> (blog de Brian Leiter)

6. Metodologia

Dins de l'aula:

1. Classes magistrals.
2. Seminaris.

Fora de l'aula:

1. Treball individual (desenvolupament dels exercicis proposats en els seminaris).
2. Estudi individual del contingut de l'assignatura, que permeti superar l'examen final.

INDICACIONS ESPECÍFIQUES SOBRE EL FUNCIONAMENT DELS SEMINARIS

1. Els exercicis que caldrà desenvolupar en els seminaris tenen tots un mateix model amb preguntes, materials, i bibliografia complementària.
2. És imprescindible preparar les preguntes amb el què s'indica a l'apartat 'materials'.
3. Excepte indicació en contrari, no caldrà lliurar cap resposta per escrit.
4. El mecanisme intern del seminari serà el següent: el professor o la professora preguntarà aleatòriament sobre les qüestions que es formulen en el document i, si escau, s'engega un debat.
5. Les puntuacions corresponents (un màxim de 3 sobre 10 a la nota final) correspondran a les intervencions que es facin a classe.
6. Ateses les anteriors indicacions, qui vulgui obtenir una puntuació superior a 0 en aquesta part caldrà que assisteixi a classe i que hi participi activament havent preparat prèviament l'exercici.

7. Programació d'activitats

Volum total de treball de l'estudiant: 100 hores (25 hores per crèdit ECTS), distribuïdes de la forma següent:

a) Hores de treball presencial

16 hores de participació en classe teòrica de grup, a raó de 2 hores per setmana durant les primeres vuit setmanes.

8 hores de participació en activitats en subgrup, a raó de sessions de 2 hores cada quinze dies, a partir de la tercera setmana.

1 hora de tutoria individual.

2 hores per a la prova final.

b) Hores de treball dirigit

24 hores d'activitats programades prèvies i posteriors a les classes de grup
(inclosa la lectura del llibre recomanat a la bibliografia bàsica).

25 hores d'activitats programades prèvies i posteriors a les activitats en subgrup.

c) Hores de treball autònom

1 hora de lectura del Pla Docent.

24 hores d'estudi personal.

Programació d'activitats:

SETMANA 1	
2 Hores de teoria Introducció i tema 1	
SETMANA 2	
2 hores de teoria Tema 2	
SETMANA 3	
2 hores de teoria Temes 2 i 3	2 hores de seminari Seminari 1. La interpretació del dret (Tema 3)
SETMANA 4	
2 hores de teoria Temes 3 i 4	

SETMANA 5	
2 hores de teoria Tema 4	2 hores de seminari Seminari 2. L'obediència al dret (Tema 4)
SETMANA 6	
2 hores de teoria Tema 5	
SETMANA 7	
2 hores de teoria Temes 5 i 6	2 hores de seminari Seminari 3. Justificació de la pena (Tema 5)
SETMANA 8	
2 hores de teoria Tema 6	
SETMANA 9	
2 hores de seminari Seminari 4. La imposició jurídica de la moral (Tema 6)	